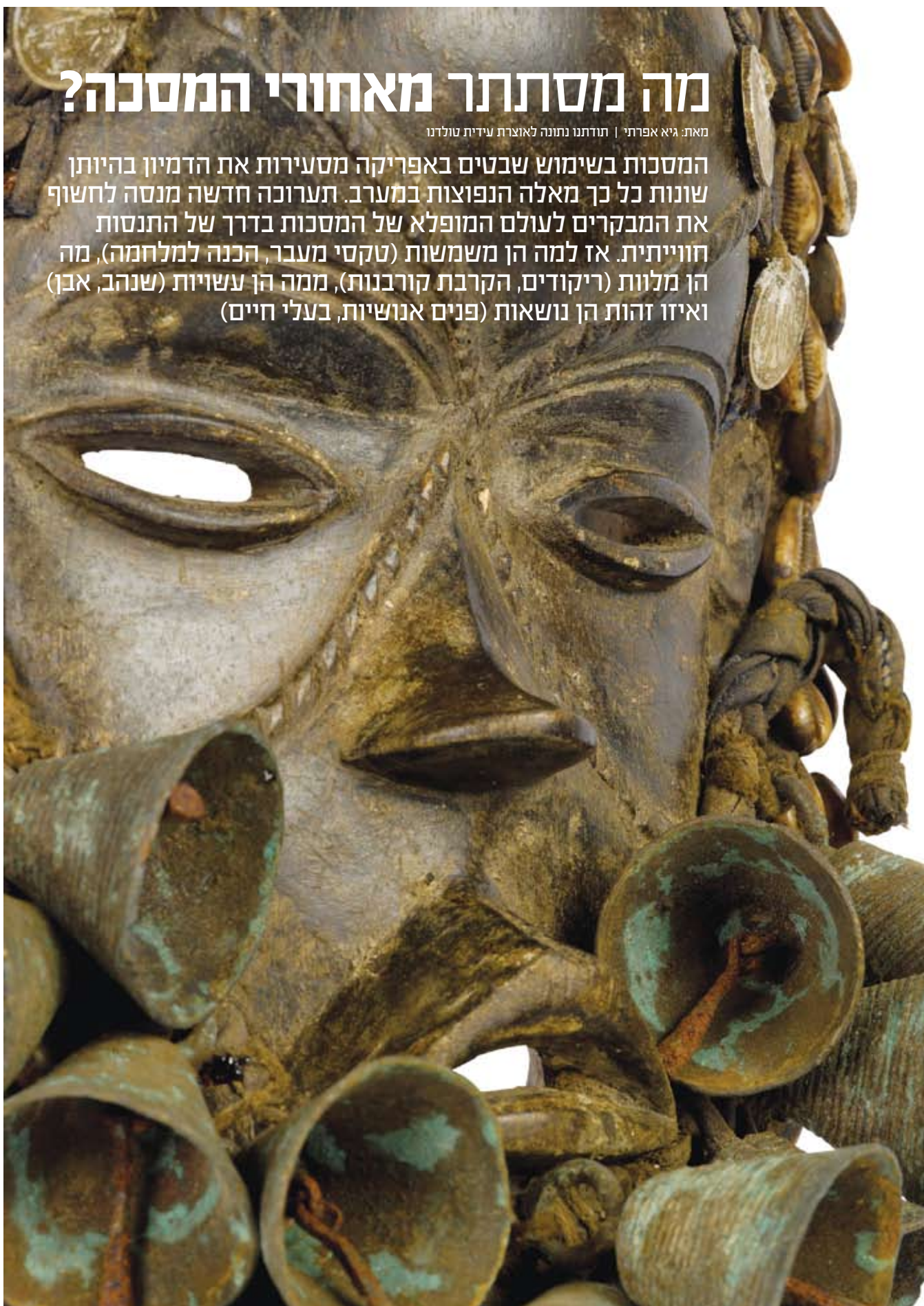

מה מסתתר מאחורי המסכה?

מאת: גיא אפרתי | תודתנו נתונה לאוצרת עידית טולדנו

המסכות בשימוש שבטים באפריקה מסעירות את הדמיון בהיותן שונות כל כך מאלה הנפוצות במערב. תערוכה חדשה מנסה לחשוף את המבקרים לעולם המופלא של המסכות בדרך של התנסות חווייתית. אז למה הן משמשות (טקסי מעבר, הכנה למלחמה), מה הן מלוות (ריקודים, הקרבת קורבנות), ממה הן עשויות (שנהב, אבן) ואיזו זהות הן נושאות (פנים אנושיות, בעלי חיים)

תלבושת ריקוד וכיסוי ראש ליקישי - עץ, חבל, סיבי רפיה. תלבושת זו, שבה המסכה תפורה ללבוש, מראה כי המסכות הן תמיד חלק ממכלול גדול יותר של לבוש, ריקוד, מוזיקה, הקרבת קורבנות ועוד.

מסכת נגיל - עץ, פיגמנט. מסכה זו מייצגת מסורת של שימוש במסכות שחדלה להתקיים לפני יותר מ-60 שנה, לפיכך הידע על השימוש בה מועט. נראה כי עשו בה שימוש במהלך חניכה לאגודת גברים.

מסכת אוקויו - עץ, סיבים, פיגמנט, צדפים. המסכה מייצגת פנים אידיאליות של אישה. נהוג היה לרקוד איתה במהלך טקסי לוויות, שבהם המסכה נתפסה כהתגלמות רוחות של אבות קדומים. הרקדנים עטו על עצמם תלבושות רפיה. כיום מסכות אלו מיועדות בעיקר לשעשוע.

עוד שחג פורים מתדפק אצלנו בפתח, והמסכות יוצאות מהארונות ומהחניות כדי להיות חלק מתחפושת, בשבטים האפריקאיים נושאות עמן המסכות משמעויות שונות לגמרי ושימושים אחרים. תערוכת "המסכה שבינינו", המוצגת בגלריה ללימודי אפריקה במנדלי אלרוב בתל אביב, חוקרת את גלגוליה של המסכה האפריקאית באמצעות פריטים שונים מהיבשת. לדברי האוצרת עידית טולדנו, המסכה והטקסים המלווים אותה הם מביטוי האמונות המרהיבים ביותר של אפריקה, שם הן משמשות בעיקר בטקסי מעבר, לרוב בהקשר לחניכה לגבריות, ובטקסי קבורה. כמו כן הן מופיעות במגוון רב של נסיבות אחרות כמו בזמן הקציר, כהכנה למלחמה או סתם לשם שעשוע. המסכות האפריקאיות משמשות להעברת הידע והמורשת החברתית מדור לדור והן חלק מנטקס הכולל תלבושות, שירה, מוזיקה, ריקודים והקרבת קורבנות. האפקט הדרמטי

מסכת גולי - עץ. במסכה נעשה שימוש במהלך חגיגות הקציר, בתהלוכות עבור אורחים מכובדים ובלוויות של אישים חשובים. הפנים העגולות מייצגות את כוח החיות של השמש, והקרניים מסמלות את כוחו הרב של הבאפלו.

עץ, פיגמנט, אריג. לא נמצאה אינפורמציה לגבי השימוש במסכה זו, עם זאת קרוב לוודאי שמדובר במסכה שהיא אידיאליזציה של היופי הנשי והיא אחת משתי המסכות החשובות ביותר בקרב בני האיבו.

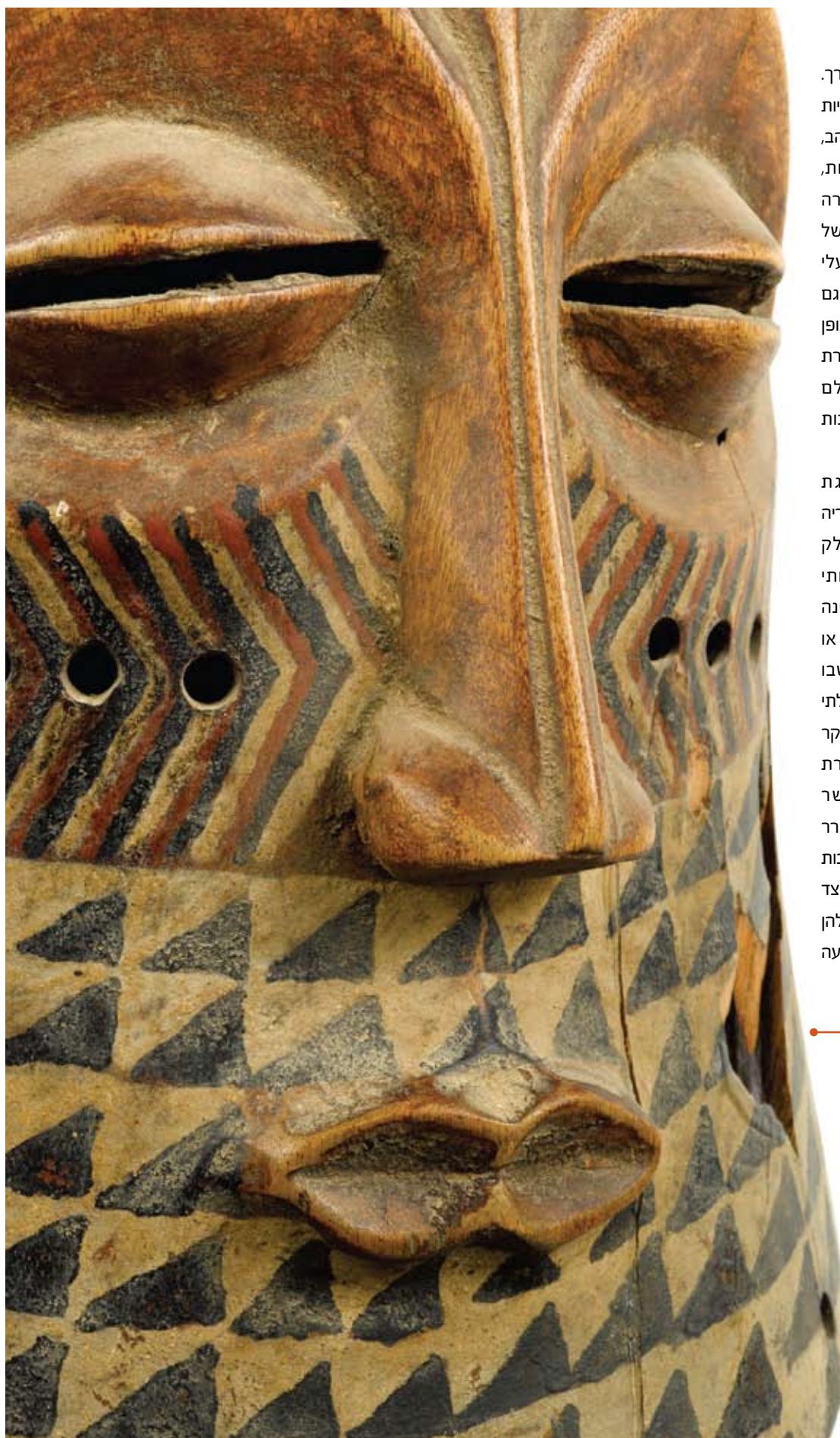

מסכת קוויפבה - עץ, רפיה, פיגמנט. מסכה גברית, אגרסיבית הן במראה שלה והן בריקוד המלווה אותה. התפקיד העיקרי שלה הוא שלטון וסדר חברתי. מייצגת בעיקר כוחות על-טבעיים כגון רוחות אבות קדומים המבקרים את צאצאיהם.

עץ, מתכת, צדפים, אריג. מסכה זו שימשה בטקסי חניכה. ארגון הפעמונים כנראה מעיד על זקן המרמז על בגרות.

המסכה יוצרת מתחזק אל מול הפרדה שבין עוטה המסכה לקהל, ובין הזהות היומיומית שלו לזו הטקסית שאיננה נתפסת כאנושית. מצב זה מעניק לעוטה המסכה מעמד של מדים בעל סמכות של כוחות על-אנושיים. במסורת של תרבויות אפריקאיות רבות תפקידן של המסכות הוא בעיקר לחשוף זהות חדשה ולא בהכרח להסתיר זהות קודמת - מכיוון שהחפץ עצמו מכיל אנרגיה מטפיזית אין הכרח להסתיר את זהותו האנושית של הרקדן. המטמורפוזה מתרחשת על ידי הידע המשותף - כולם בקהילה יודעים שאנשים מסוימים צפויים, במקרים מסוימים, להיות בעלי זהות על-אנושית. מכאן שלא כל המסכות באפריקה נועדו להיות מסך לפנים. קיימות מסכות קסדה, מסכות כובע, מסכות למצח או מסכות לנשיאה על הכתפיים. חלק מהן

נישאות ביד או מוצמדות לירך. הן יכולות להיות מסכות ענקיות או מיניאטוריות, עשויות שנהב, אבן, עצם או זהב. למסכות, נוסף על כך, אין זהות ברורה - הן יכולות להיות העתק של תווי פנים אנושיים, של בעלי חיים או עירוב של השניים גם יחד. ככאלה הן נתפסות באופן אמביוולנטי, ולכן נכחותן יוצרת מרחב דמדומים שבו עולם החיים ועולם הרוחות והאבות הקדומים יכולים להיפגש.

אף שכל מסכה המוצגת בתערוכה היא בעלת היסטוריה ייחודית משלה ומהווה חלק בלתי נפרד מאתוס תרבותי נרחב, מטרת התערוכה אינה לספק רקע היסטורי, דתי או חברתי קונקרטי. האופן שבו נתלו המסכות יוצר מפגש בלתי אמצעי איתן ומזמין את המבקר לחוות את התחושה הנוצרת בנוכחות מסכה או כאשר עומים מסכה. הרצון הוא לעורר בצופה רגש, דמיון וגם מחשבות שיובילו אותו לנסות להבין כיצד מסכות עובדות ומה מעניק להן את הכוח שהפך אותן לתופעה אוניברסלית.

מסכת קסדה - עץ, פיגמנט. מסכה זו הופיעה במהלך טקסי לוויות, בעיקר של בני המעמד השליטי, וכן בטקסי חניכה שבהם המסכות קושרו לרוחות טבע ותפקידן היה להכשיר את החניכים ולשמור על המחנה שבו שהו.